

סימן ו

## טרחת שאין בה מלאכה

### פתיחה

יש לדון האם נאסרה בחול המועד פעולה שיש בה טרחת אך אין בה מלאכה, או שרק פעולה שמוגדרת כאחת מ"ט מלאכות שבת אסורה. ואם נמצא שטרחת אסורה, יש לברר מהו שורש האיסור: האם הטורח והעמל המונעים את האדם משמחת המועד, או הזלזול בכבוד המועד בעיני הרואים. הדבר עשוי להשליך על דינה של טרחת שבצינעה, שיש בה מניעת משמחת המועד אך אין בה זלזול בכבודו בעיני הרואים.

### א. היתר הכנסת פירות ושליית פשתן משום דבר האבד

#### הראשונים כתבו שהטעם לאסור הכנסת פירות הוא מפני הטרחה

נאמר במשנה (יב ע"ב): "מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים, ושולה פשתנו מן המשרה בשביל שלא תאבד", ע"כ. ומכך שהותרו מעשים אלו רק משום דבר האבד, יש ללמוד שאם לא היה הפסד בהשאת הפירות בחוץ ובהשאת הפשתן במי המשרה, היה אסור להכניס פירותיו ולשלוח את הפשתן. ובדברי הראשונים מבואר שאיסור הכנסת הפירות הוא מפני הטרחה שבדבר, וזאת למרות שהמכניס את הפירות לבית אינו עובר על שום מלאכה ממלאכות שבת מלבד מלאכת הוצאה, שלגביה יתבאר לקמן (סי' ז) שלא נאסרה בחוה"מ<sup>1</sup>, וכמו שכתב המאירי (יה ע"ב ד"ה אין כותבין): "חולו של מועד, אין בו איסור הוצאה ומשאווי וטלטול", וכן פסקו הגר"ש אלישיב (הר"ד בתמצית ההלכות עמ' טז), החזו"ע (עמ' קסח ועמ' קפד) ופוסקים נוספים, שהוצאה מותרת בחוה"מ, וכמבואר שם.

1. ודין זה הוא אחד המקורות לכך, כמבואר שם.

והמרדכי (סי' תתנה) כתב: "ואפילו טירחא בעלמא בלא שום מלאכה אשכחן הכא דאסור", עכ"ל. וכן כתב תר"י מפריש (שם ד"ה מכניס): "אם פירותיו עומדות במקום שאינו משתמר וחושש להם שמא יגנבו, מותר להכניסם לביתו, אבל [אם] הם במקום המשתמר, אסור להכניסם משום טירחא, והכי נמי דרשינן בפרק אין דורשין (חגיגה יח ע"א): חג האסיף, חג הבא בזמן אסיפה, אימת אי ביו"ט מי שרי לאסוף אלא בחוה"מ, מי שרי, פשיטא ליה דאפילו אסיפה אסירא במועד אי לאו משום חששא דפסידא<sup>2</sup>. ובירושלמי (פ"ב ה"ג) נמי אמרינן: הדא אמרה, פרגמטיא אבודה שרי לטלטולה במועדא. משמע הא שאינה אבודה אסורה", עכ"ל. ועוד כתב (שם ד"ה תנא): "שמעינן מהכא שאין לו לאדם לטלטל כליו הכבדים או יין או חטים או פירות שלו ממקום למקום כשהן במקום המשתמר, משום טירחא דאסיר בחולא דמועדא", עכ"ל. וכן כתב ביחוסי תנאים ואמוראים לר' יהודה ברבי קלונימוס, מרבותיו של הרוקח (ערך רב חנן בר אמין): "דכל מידי דטירחא אסרו חכמים במועד, כדאיתא בההיא שמעתא גופא (מ"ק יג ע"א): אמר רב אשי: מועד אארבעה עשר קא רמית, מועד משום טירחא ולא טירחא. ובכמה דוכתי חשו ואסרו טירחא יתירא או טירחא דלא צריך... והילכך הכנסת פירות שהוא טירחא ואכתי ליכא הכירא דפסידא... אין לנהוג בו בפרהסיא אלא בצינעא", עכ"ל. וכן נראה מדברי ר"ש בן היתום (ד"ה תנא) שנימק את הצורך בצינעה בהכנסת הפירות בזה"ל: "שאומ' תראו כמה פלוני טורח בחולו שלמועד", עכ"ל. ובפשטות נראה שגם בשליית פשתן מן המשרה אין שום מלאכה על פי הגדרת מלאכות שבת, וכפי שכתב המג"א (סי' תקלט סק"ב), ולא נאסרה אלא משום הטרחה שבה<sup>3</sup>.

### **לפי זה נראה שיש להעמיד את האיסור דווקא בפירות מרובים שיש טרחה בהכנסתם**

ואמנם המשנה לא הגבילה את האיסור לפירות מרובים, ובפשטות היה מקום להבין שהאיסור חל אף בפירות מועטים, למרות שאין טרחה בהכנסתם. אך

2. להלן תובא ההבנה שהאיסור לאסוף תבואתו אינו משום טרחה אלא משום מלאכת מעמר.  
3. ואולי יש מקום לקשר זאת למלאכת בורר. אך נראה יותר שהפשתן עומד וניכר בפני עצמו ואין בהוצאתו משום בורר. ובאמת לא מצאנו בפוסקים מי שתלה את הדין הזה באיסור בורר. ויעוין בבאה"ל (סי' שיט ס"ד ד"ה הבורר פסולת). וגם אין לייחס מעשה זה למלאכת מעבד, דלכאורה לא מתבצעת בפשתן פעולת עיבוד כתוצאה מעצם הוצאתו מהמשרה.

נראה שאין להבין כן. ראשית, דרכם של פירות להישמר בבית ולא בחוץ. ואם הפירות נמצאים בחוץ, כנראה שהם עדיין בשלב הייבוש<sup>4</sup>, וכמתואר ברש"י (שמות כג, טז; וכעין זה בדברים טז, יג): "באספך את מעשיך – שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות, ובחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים", עכ"ל. ואפשר שגם משנתנו מתייחסת למציאות זו, והיינו בחוה"מ סוכות. וכעין זה עולה מדברי הר"י מלוניל (פיהמ"ש פ"ב מ"ג): "מכניס אדם פירותיו וכו' – ובברייתא תני ובלבד שיכניסם בצנעה לתוך ביתו, לפי שהדבר נראה לרבים שהיו בשדה", עכ"ל. ולשון ר"ש בן היתום (ד"ה מכניס) היא: "פירותיו, כגון תאנים וקציעות ואגסים ודורמסקנין יבישים שיש לו בגינותיו", ומסתבר אפוא שמדובר על כמות גדולה של פירות. שנית, בגמרא (שם) נאמר שדין המשנה נוהג גם בהכנסת קורות, והרי קורות אלו נישאו על ידי כמה פועלים כמבואר בגמרא, וכן כתבו רש"י כת"י (ד"ה כשורי) וראשונים נוספים שמדובר בקורות גדולות וכבדות, ומכך משמע שאף במשנה עצמה מדובר על פירות מרובים וכבדים. שלישית, המשנה התנתה את ההיתר בכך שהוא לא יכוון את מלאכתו למועד, וברור שאדם אינו צריך למצוא פנאי בכדי להכניס לביתו מספר פירות בודדים. רביעית, כאמור לעיל, הפוסקים כתבו שמלאכת הוצאה לא נאסרה בחוה"מ. ואם כל הוצאה תיאסר משום טרחה, לא תהיה משמעות לכך שמלאכת הוצאה הותרה. ועל כרחנו צריכים אנו לחלק בין סתם הוצאה לנידון דידן. ולפי זה נראה שמותר לאדם להכניס פירות מועטים שאין כל טרחה בהכנסתם, ואפילו אם אין בהכנסה דבר האבד או צורך המועד, וכלול הדבר בכלל היתר הוצאה בחוה"מ.

#### דברי התוס' בביאור טעם האיסור אלמלא היה מדובר בדבר האבד

ובתוס' (ד"ה מכניס) כתבו וז"ל: "פירש בתוספות הרב דבאסיפת פירות איכא מלאכה כדאמרין פרק אין דורשין (חגיגה יח ע"א) גבי חג האסיף, אסיפה במועד מי

4. מצאנו בלשון חכמים שלשון פירות מתייחסת לתבואה, כגון בברכת בורא פרי האדמה על חמשת מיני דגן שלא נעשה מהם קמח (ברכות לה ע"א), ובסוגיית אין ספק מוציא מידי ודאי (פסחים ט' ע"א ורש"י ד"ה מגורה). וסתם פירות לעניין קניין חליפין (קידושין ח' ע"א) ולעניינים נוספים הם בין פירות העץ ובין פירות האדמה. וראה אוצר המדרשים (פרקי רבינו הקדוש פ"ג אות לח). ועכ"פ בדברי ר"ש בן היתום דלהלן מבואר שגם פירות האילן היו מושארים לייבוש.

שרי. ואיני יודע מה מלאכה<sup>5</sup>. וצריך עיון אי טרח בלא מלאכה אסיר כי היכי דאסירי בפרקמטיא. ולקמן בשמעתין (יג ע"א) אמר: מועד משום טירחא ולא טירחא הוא. ושמא היינו דוקא בדבר שהוא מלאכה, עכ"ל. ובמקום אחר (יט ע"א ד"ה טווח) כתבו התוס': "אסרינן אפילו טירחא דלאו מלאכה בפרק קמא", עכ"ל, ונראה שכוונתם לאיסור הפרקמטיא<sup>6</sup>.

### ביאור האחרונים שהכנסת הפירות נאסרה משום מעמר

ולגבי מה שהקשו התוס' "ואיני יודע מה מלאכה", כתב הרש"ש (יב ע"ב על תוס' ד"ה מכניס) וז"ל: "לכאורה פשוט דהיינו עמור. ואף שאינו חייב אלא במקום גידול, כמו שפסק בשו"ע סי' ש"מ ס"ט, וע"ש בהגר"א, וכן כתבו התוס' בביצה (לא ע"א ד"ה מ), הא איכא למימר דהכא נמי מיירי במקום גידול, דמשמע ודאי דלא בעינן אלא שהכינוס יהא ממקום גידול ואף שמאספו אח"כ הביתה", עכ"ל. וכן כתבו הטל חיים (ריינהאלד, מו"ק יב ע"ב על תוס' ד"ה מכניס<sup>7</sup>) והחלקת יואב (ח"א א"ח סי' כו ד"ה והנה).

### מלשון המשנה והברייתא וכן מהגמרא נראה שלא מדובר על עימור

ויש להעיר שלפי זה צריך להעמיד את דין המשנה בכגון שהפירות מפוזרים, שהרי אם הם כבר מכונסים אין איסור מעמר. וזה לכאורה אינו רמוז במשנה, שנקטה לשון "מכניס" ולא הזכירה את האסיפה. וגם לשון הברייתא שהובאה בגמרא היא: "ובלבד שיכניסם בצנעא לתוך ביתו", ומשמע מזה שהאיסור הוא בהכנסה ולא באיסוף. ודוחק לומר שהצנעה נדרשת כדי שלא יובן ממעשה ההכנסה שהיה עימור שקדם לו<sup>8</sup>. ומלבד זאת צריך להעמיד את המשנה דווקא בפירות שיש בהם איסור מעמר, ולא ברוב פירות האילן שכבר בשעת לקיטתם מקבצים אותם למקום אחד.

5. הב"ח הוסיף כאן את המילים: איכא באסיפה.
6. בנדפס ציינו לדף ד' ע"א, אך לכאורה לא נזכר שם איסור בטרחה שאין בה מלאכה. ונראה שכוונת התוס' לאמור בדף י' ע"ב שפרקמטיא כל שהוא אסורה, וכפי שהזכירו זאת התוס' בדף י"ב הנ"ל כדוגמא לטרחה שאין בה מלאכה שנאסרה במועד.
7. ויעוין בדבריו עוד לקמן (עמ' קעו).
8. ויש לציין שאם מבינים כן, יש להעמיד גם לפי הסבר זה את האיסור דווקא על פירות מרובים, שהרי רק בכה"ג הכנסה שלא בצנעא תגלה שהיה עימור שקדם לה.

שנית, הגמרא הביאה מעשה ברב יוסף שהכניס קורותיו לבית ולמדה מהאמור במשנה את הדין למקרה זה, והרי ברור שאין איסור מעמר בהכנסת קורות לבית, הן מצד שאין זה מקום גידולן, הן מצד שבפשטות הקורות לא היו מפוזרות. וכן הקשה השומר אמת (יב ע"ב אות כג).<sup>9</sup>

שלישית, אין בדבריהם הסבר לאיסור שליית הפשתן מהמשרה. ואם מבינים שאיסור שליית הפשתן הוא משום טרחה, מסתבר להבין כן גם את טעם איסור הכנסת הפירות שנשנה עמו בחדא מחתא.

רביעית, מיד אחר דין המשנה שמכניסים פירות מפני הגנבים, איתא בירושלמי: "פרקמטיא אבדה שרי מטלטלתא", וכן אחר דין הבאת כלים מבית האומן כשחושש שייגנבו איתא בירושלמי: "הדא אמרה פרגמטיא עבדה שרי מטלטלתא". ומשמע שכדין הכנסת פירות והבאת כלים כן דין הפרקמטיא שמותר לטלטלה ממקום למקום רק כשהיא אבודה. ונראה ברור שמדובר על כל סוגי הסחורות, ופשוט שלא מדין מלאכת מעמר אתינן עלה, וזה מחזק את ההסבר שטעם האיסור בהכנסת הפירות, אלמלא החשש שייגנבו, הוא הטרחה. אמנם הרא"ש (פ"א ס' כג) גרס "שרי למיזבן מינה". וראשונים אחרים (ראה להלן עמ' קסג) גרסו כלפינו אך פירשו שמדובר על מקח וממכר. ולשיטתם נראה שאין מכאן ראיה לאיסור טלטול בעלמא משום טרחה.

## ב. פינוי חפצים מבית לבית

### הראשונים הבינו שאיסור הפינוי מבית לבית הוא משום טרחה

נאמר במשנה (יג ע"א): "אין מפנין מבית לבית, אבל מפנה הוא לחצר". ובגמרא (ס"ט) נאמר: "והאמרת רישא אין מפנין כלל? אמר אביי: סיפא אתאן לבית שבחצר", ע"כ. כלומר שההיתר לפנות לחצר הוא דווקא לחצר שבה נמצא הבית שממנו הוא מפנה ולא לחצר אחרת, ופינוי לחצר אחרת כלול בדברי הרישא שאין מפנים מבית לבית. וכתב רש"י כת"י וז"ל: "אין מפנין – כלים ותבואה מבית אחר

9. ודוחק ליישב שהדימוי למשנה הוא רק לעניין הצורך בצנעה ולא לעניין עצם האיסור. דסוף סוף לא מובן מדוע נאסרה הכנסת הקורות, ומדוע היא צריכה להיעשות בצנעה.

רחוק מזה מפני הטורח, "עכ"ל. וכן כתבו הראב"ן (מ"ק עמ' תר בהנד"מ), הר"י מלוניל (פיהמ"ש פ"ב מ"ה) והנמו"י (ו' ע"ב בדפי הר"ף ד"ה מבית לבית). וכן מפורש יוצא מדברי הר"ן (ד"ה והא אמרת): "ואסיקנא כגון בחצר שבאותו בית דליכא טירחא כל כך", עכ"ל. ודוק מינה שפינוי לבית אחר נאסר משום שיש בו טרחה כל כך<sup>10</sup>. וכן כתב הריטב"א (ד"ה אבל מפנה), וכתב עוד שאפשר שהאיסור הוא משום עובדין דחול. וז"ל: "וטעמא דרישא (ל)או משום טרחה או משום דמחזי כעובדין דחול, ולפיכך התירו בסיפא דליכא טרחה ולא פרהסיא", עכ"ל.

### שתי אפשרויות בהבנת ההיתר לפנות לחצר

ובדברי הר"ן מבואר שטעם ההיתר לפנות לחצר הוא משום שאין טרחה כל כך. אך רש"י כת"י (ד"ה מפנין) כתב וז"ל: "סיפא דקתני מבית לחצירו שרי, אתאן לבית שבחצירו דצינעה הוא, אבל מבית לחצירו דרך רשות הרבים לא", עכ"ל. ומפשטות דבריו עולה שסיבת ההיתר היא הצינעה. וכן הוא בפירוש מסכת משקין (ד"ה הא אמרת). וכן כתב הריב"ב (ו' ע"ב בדפי הר"ף ד"ה לבית שבחצר).

והר"י מלוניל (שם) כתב: "אבל מפנה הוא לחצרו, מפרש בגמרא אבל מפנה הוא לבית שבחצר, כלומר לבית אחר שהוא באותה חצר עצמה, דליכא טירחא כולי האי ולא נודע לרבים", עכ"ל. ומדבריו נראה לכאורה שיש צורך בשני הטעמים כדי להקל. אך לפי הבנה זו, יצא שדבריו קשים לכאורה, שהרי אם אין בדבר לא מלאכה ולא טרחה, לא מובן מדוע הותר רק בצינעה. והיה מקום להבין שכל אחד מטעמי ההיתר שכתב עומד בפני עצמו, וכדעת רש"י וסיעתו. אך לפי זה היה לו להתיר טרחה מועטת אף במקום שנודע לרבים. ולכן נראה שהסיבה שצריך צנעה גם בחצר היא שגם שם יש טרחה. ואמנם אין "טירחא כולי האי" אך טרחה מיהא איכא, ולכן אסור. ועוד ניתן להבין בדעתו שכל האיסור הוא כשידוע הדבר לרבים, והמציאות שבה אין "טירחא כולי האי" גורמת לכך שהדבר אינו ידוע. וכן צריך לומר בדעת הנמו"י (ו' ע"ב בדפי הר"ף ד"ה אבל מפנה לחצרו), שהעתיק את תחילת דברי הר"י מלוניל: "אבל מפנה לחצרו – מפרש בגמרא לבית שבאותה חצר, דליכא טירחא כולי האי", עכ"ל. אך בהמשך דבריו (ד"ה סיפא) כתב כעין דברי

10. וכן כתבו המהדירים: "ומבואר דטירחא בלא מלאכה נמי אסור בחולו של מועד, וכדעת התוס' (יט ע"א ד"ה וטוה)".

רש"י וז"ל: "אבל מפנה הוא מבית לבית שבאותה חצר, דבצנעא הוא", עכ"ל. ונראה שכן דעת המשנ"ב (סי' תקלה סק"ה, וכעין זה בסק"ו), דכתב: "דליכא טרחא כולי האי וגם הוא בצנעא".

### ג. הבאת כלים מבית האומן

#### שתי הבנות אפשריות בטעם האיסור להביא כלים מבית האומן

איתא במשנה (יג ע"א): "אין מביאין כלים מבית האומן. אם חושש להם, מפנן לחצר אחרת", ע"כ. וכתב רש"י כת"י (ד"ה במועד) וז"ל: "דטירחא הוא". וכן כתב במקום נוסף (פסחים נה ע"ב ד"ה לחצר). וכן כתב ר"ש בן היתום: "ואין מביאין כלים מבית האומן משום טורח". וכן כתבו תלמיד ר"י מפריש (ד"ה כאן בחולו של מועד) והפרנס (סי' שלא).

אמנם הר"י מלוניל (פיהמ"ש פ"ב מ"ו) כתב וז"ל: "אין מביאין כלים... מפני הטורח, אי נמי מפני חשד שיהיו סבורין הרואים שהוא הולכין בחולו של מועד לבית האומן לתקנן ויחשדו שניהם, בעל הבית והאומן, ורבים מעמי הארץ שילמדו מהם", עכ"ל. וכן הובאו שני הפירושים בר"ן (ד"ה תנן אין מביאין) ובמאירי (ד"ה אין מביאין). והנמור"י (ו' ע"ב בדפי הר"ף ד"ה אין מביאין) כתב רק את הפירוש השני.

#### קושי בהבנת רש"י וסיעתו

והנה, לכאורה לא מובן מדוע להניח שיש טרחה בהבאת כלים מבית האומן יותר מסתם טלטול כלים שהותר במועד. ועוד קשה, שבברייתא (פסחים נה ע"ב) נזכרה כוס כדוגמה לדבר שמותר להביא בחוה"מ מן האומן משום שיש בהם צורך המועד, ואלמלא צורך המועד היה נאסר להביאם, אף שאין שום טרחה בהבאת כוס. וכן הקשה בתורת המועד (ביאורים ועיונים, עמ' תקנ). ויצוין כי רש"י כת"י (מור"ק שם ד"ה אין) כתב: "אין מפנין – כלים ותבואה מבית אחר רחוק מזה מפני הטורח", וכעין זה כתב בפסחים (שם ד"ה לחצר אחרת): "לחצר אחרת – אצל האומן, אבל לא יביאם לביתו שרחוק מבית האומן, מפני הטורח". ומשמע לכאורה שהאיסור הוא דווקא בבית רחוק. אלא שאם כן, לא ברור מדוע נאמר שמותר רק באותה חצר ולא נאמר שמותר גם מחצר אחרת קרובה. ואולי יש לומר שמכיוון שקשה לקבוע מסמרות בהגדרת קרובה ורחוקה, לא חילקו חכמים בתקנתם ואסרו כל הבאה מחצר אחרת.

## ד. איסור פרקמטיא במועד והיחס בינו ובין טרחה שאין בה מלאכה

### הראשונים נימקו את איסור פרקמטיא בכך שיש טרחה

איתא בגמרא (י' ע"ב): "אמר רבא: פרקמטיא כל שהוא אסור". וביאר הרא"ש (פ"א סי' כג, ובתוספותיו שם ד"ה אמר) וז"ל: "פירוש, לקנות סחורה או למוכרה אסור אפילו כל שהוא משום טרחא", עכ"ל. עוד כתב הרא"ש (ש"ת כלל כג סי' ד): "ולענין הלואה בחול המועד, אע"פ דדמי הלואה לפרקמטיא, אינו דומה לגמרי, כי בקניית פרקמטיא יש טורח גדול בשווי הדקדוק של מקח ומתוך טרדתו ימנע משמחת יו"ט. וגם לפעמים יקנה ביוקר ויצטער, ואם ימכור במועד לפעמים שמוכרה בפחות ממה שקנה ואיכא צערא. אבל במלוה ברבית שמחה היא וגם ליכא טרחא כולי האי והילכך הקלו בה, והתירו על ידי שמוציא הריוח של אותה השבוע במועד יתר על מה שהיה מוציא אם לא היה לו זה הריוח", עכ"ל. וכן נזכרה הטרחה בדברי התוס' הנ"ל (עמ' קנו) כנימוק לאיסור הפרקמטיא. ונראה שהבינו שפרקמטיא אסורה משום טרחה למרות שאין בה מלאכה. והמגיד משנה (פ"ז הכ"ב) והנמו"י (ד' ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה ובדבר האבד) כתבו שטעם האיסור בפרקמטיא כטעם איסורו בשבת, גזירה שמא יכתוב.

### דין פרקמטיא בצנעה

והנה, לעיל הובאו דברי הראשונים שכתבו שטעם איסור פינוי הדירה הוא משום טרחה, והובאה מחלוקת הראשונים האם הדבר מותר בצנעה. ויש לבחון האם אפשר ללמוד מדברי הראשונים בעניין פרקמטיא לנידון הכללי של טרחה בצנעה. וכבר צוין לעיל (עמ' קלז) שהיראים (ס"ס דש) התיר פרקמטיא בצנעה, וז"ל: "מדתלי תלמודא איסור מלאכה חולו של מועד בטרחא למדנו דלא מיתסרא אלא מלאכת טורח הלכך הלואות ומלאכה מועט' בביתו מותרת. והא דאמר רבא במועד קטן שלהי פ"א (י' ע"ב) פרקמטיא כל שהיא אסורא, היינו להוליך בשוק, דאיכא טרחא, אבל בביתו דליכא טרחא נראה שמותר", עכ"ל. ומכך שנימק את ההיתר בכך שאין טרחה, משמע שהאיסור הוא משום טרחה. וממה שהתיר בביתו משום "דליכא טרחא", יש לדייק שמעשה שיש בו טרחה אסור גם בצנעה.

### דברי האחרונים

והנה, כתב ערוך השולחן (סי' תקלט ס"ח) וז"ל (כולל המוסגר): "ודע שיש מן הקדמונים שכתבו דאיסור משא ומתן אינו אלא בפרהסיא אבל בצניעא כמו בבית



מותר [ב"י בשם רוקח ויראים ור"נ]. וטעמם נ"ל דכיון דטעם האיסור הוא כדי שלא יטרד משמחת יו"ט ועסק התורה כמ"ש, ולכן כשהוא בצינעא אינו יכול להטרד הרבה. אבל הרמב"ם והטור והשו"ע לא חילקו בזה. ומכל מקום נראה כדבריהם, עכ"ל.

גם המשנ"ב (סי' תקלט סק"א) כתב שטעם איסור הסחורה הוא משום טורח. ובהמשך דבריו (שם סק"ה) ביאר שלמרות שבעלמא אסורה סחורה גם בצנעה, במקרה של הזדמנות לרווח מרובה סמכו על המתירים. וכן ביאר (שם סק"ו) שהיתר זה דווקא בסחורה שהיא אינה מלאכה, אבל מלאכה לכו"ע אסורה בצנעה כבפרהסייה. הרי שהוא אוסר באופן עקרוני סחורה בצנעה, ורק כאשר מדובר על רווח מרובה הוא סומך על הפוסקים המתירים.

## ה. דינים נוספים הקשורים לטרחא שאין בה מלאכה

### היתר הפיכת תבואה משום דבר האבד

איתא בירושלמי (פ"ב ה"ג, וכעין זה שם סה"ד) "רבי יעקב בר אחא בשם רבנן: פרקמטיא אבדה שרי מטלטלתא במועדא". והנמו"י (ו' ע"א בדפי הר"ף ד"ה עוד שם) הביא את דברי הירושלמי, ופירש: "כלומר, אם יש לו סחורה ממני פירות או תבואה, ואם תעמוד כך שלא יהפכה ממטה למעלה יתעפש או ירקב, מותר להפך אותה בחוה"מ", עכ"ל. ויסודו בדברי הר"י מלוניל (פירוש הגמרא יב ע"ב ד"ה פרקמטיא). והב"י (סי' תקלח אות ה) הביא דברי הנמו"י, והוסיף שלא דווקא תבואה או פירות אלא הוא הדין כל סחורה, כיון דדבר האבד הוא. וכן פסק בשו"ע (שם): "מי שיש לו סחורה שאם לא יהפכה ממטה למעלה תתקלקל, מותר להפכה בחוה"מ", עכ"ל. ולכאורה אין בהפיכת התבואה ממטה למעלה שום מלאכה. ומכך שהותרה רק משום דבר האבד, נראה שבסתמא היא אסורה רק משום הטרחה. ותלמיד הרשב"א (יב ע"ב ד"ה מכניס) כתב וז"ל: "מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים וכו', והוא הדין לכל דבר שיוכל לבא לידי הפסד, כדגרסינן בירושלמי הדה אמרה פרקמטיא אבדה שרי מטלטלתא במועדא, כלומר לטלטלה ממקום למקום כדי לשמרה, דטלטול לבד פשיטא", עכ"ל. וכן נראה מדברי תר"י מפריש (יב ע"ב ד"ה מתניתין), שהביא את דברי הירושלמי כהמשך ישיר לאיסור הכנסת הפירות אם לא במקום דבר האבד<sup>11</sup>.

11. ויעוין עוד בשבט הלוי (ח"ו סי' סז), ואכמ"ל.

### פירוש הריבב"ן והר"י אלמדארי לדברי הירושלמי

ואולם הריבב"ן (יב ע"ב ד"ה שרי למטלטלא) כתב וז"ל: "שרי למטלטלא – השיירה שבאים עתה בעיר ואם לא ימכרו להם עכשיו ילכו להם ולא יעכבו עד אחר המועד, מותר למכור ולקנות מהם, דכדבר האבד הוא", עכ"ל. וכן כתב הר"י אלמדארי (יב ע"ב ד"ה התיר מטלטלא): "התיר מטלטלא – התיר לטלטלה כלומר התיר למוכרה כדי שלא תאבד", עכ"ל. ולפי זה אין דברי הירושלמי הללו עניין לטלטול בעלמא, אלא למקח וממכר, ואין ללמוד מהם לסוגיית טרחה שאין בה מלאכה בחוה"מ.

### נשיאת אישה במועד

נאמר במשנה (ח' ע"ב): "אין נושאים נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מייבמין מפני ששמחה היא לו", ע"כ. ובעצם פעולת הנישואין אין מלאכה, וכמבואר במשנה שטעם האיסור הוא ששמחה היא לו. ובגמרא נאמרו כמה הסברים לאיסור זה, ולדעת עולא אסור מפני הטורח. וביארו התוס' (ד"ה מפני) וז"ל: "מפני הטורח – ומתניתין הכי פי', מפני ששמחה היא לו וטורח בה יותר מדאי", עכ"ל.

וכתב בפירוש רבינו גרשום (ד"ה מפני): "דטרח לצורך נישואין וטרחא במועד אסור", עכ"ל. וכן כתב בשיטה לתר"י מפריש (ד"ה מפני): "שיטרח יותר מדאי לכבוד האורחין... וטירחא יתירא אסירא במועד", עכ"ל. ואמנם בגמרא הובאו הסברים נוספים לאיסור נשיאת נשים, אך נראה שאין הם חלוקים על הנימוק שכתבו הראשונים לדברי עולא, שטרחה אסורה במועד. ואמנם הטרחה בסעודת הנישואין מצד עצמה היתה מותרת אלמלא היו גוזרים עליה, שהרי טרחה בסעודה היא בכלל אוכל נפש, ועל כרחנו יש כאן גזרה מיוחדת מחמת הטרחה המרובה שעלולה להיגרם, ואין ללמוד מזה מה הדין בטרחה שאינה לצורך המועד, אך הראשונים תלו את האיסור הזה באיסור הכללי של טרחה במועד, ולשיטתם גמרא זו מהווה ביסוס נוסף לכך שיש איסור כללי על טרחה במועד.

### הרבעת בהמה במועד

נאמר בגמרא (יב ע"א): "תנו רבנן: אין מרביעין בהמה בחולו של מועד. כיוצא בו אין מרביעין בבכור ולא בפסולי המוקדשין. תניא אידך: אין מרביעין בהמה

בחולו של מועד; ר' יהודה אומר: חמורה שתבעה מרביעין עליה זכר בשביל שלא תצטנן, ושאר כל הבהמות מכניסין אותן לבקרות, ע"כ. וכתב רש"י כת"י (ד"ה בבכור) וז"ל: "דעבודה היא דהא גבי מועד חשיבא ליה מלאכה", עכ"ל. וצריך להבין איזו מלאכה יש במעשה ההרבעה. והנמו"י (ה' ע"ב ד"ה אין מרביעין) כתב בביאור האיסור להרביע בחוה"מ: "משום דאיכא טירחא יתירא", ולגבי האיסור בבכור כתב (ד"ה לא בבכור): "דעבודה היא, וכתב (דברים טו, יט): 'לא תעבוד בבכור וגו'". ונראה שהבין שמצד גדרי מלאכות שבת אין מעשה זה מוגדר כמלאכה, ולכן ביאר שהדבר נאסר בחוה"מ משום טרחה יתירה, אבל לעניין איסור עבודה בבכור ההרבעה נחשבת עבודה, וגדרי מלאכה שונים מגדרי עבודה. והב"י (סי' תקלו אות ג) ביאר שמה שכתב רש"י<sup>12</sup> שאסור משום שעושה מלאכה בחוה"מ, הכוונה "שהוא טורח בדבר שאינו לצורך המועד ואינו דבר האבד". הרי שהב"י שילב את דברי הנמו"י בדבריו של רש"י. וכנראה הבין שרש"י השתמש בלשון מלאכה שלא במשמעות של הגדרת מלאכות שבת אלא במשמעות של עבודה, שבמועד היא אסורה מצד הטרחה. ויסוד דברי הנמו"י בדברי הר"י מלוניל שכתב (פירוש הגמרא יב ע"א ד"ה אין מרביעין) "ואסור מפני הטרחה". וכן פירש המאירי (ד"ה אין מרביעין). הרי לנו שלדעת הנמו"י המאירי והר"י מלוניל נאסר מעשה זה משום הטרחה שבו. ואת דברי רש"י הנ"ל ייתכן להבין כדברי הנמו"י וכפי שהסביר הב"י.

### החזרת תרנגולת על הביצים

בעניין החזרת תרנגולת שברחה מדגירה על ביציה ישנם כמה חילוקי דינים מתי מותר להחזירה ומתי אסור (פסחים נה ע"ב), ומבואר בדברי רש"י (ד"ה ולאחר וד"ה אבל) שההלכה בעניין זה תלויה בשאלת ההפסד שיש באי ההחזרה וברמת הטרחה הנדרשת בעבור זה. ולכאורה אין טעם לאסור מעשה זה, שאין בו מלאכה, אם לא משום שיש בו טרחה.

### כינוס מים לבורות שיחין ומערות של יחיד

והנה, איתא בברייתא (ה' ע"א): "בורות שיחין ומערות של יחיד, כונסין מים לתוכן אבל לא חוטטין". ופירש הר"י מלוניל (פירוש הגמרא שם ד"ה אבל כונסין) וז"ל:

12. הוא התייחס לדברי המפרש, שכתב כעין דברי רש"י כת"י.

”אבל כונסין לתוכן מים – כלומר לקבץ שם מימי גשמים, שמקבלין בכלים כשיורדין מן הגגין ומוליכין לתוך חריציו ונעיציו, אף על פי שיש לתוך חריצין די הצורך אליו כל ימות הרגל, לפי שאין זו טורח מרובה”, עכ”ל. בפעולה זו אין מלאכה אלא רק טרחה, ומבואר בדברי הר”י מלוניל שהטרחה מותרת משום שהיא אינה מרובה. הרי שאם הייתה מרובה היה הדבר נאסר. וכן כתב הנמו”י (ב’ ע”א בדפי הר”ף ד”ה אבל). אמנם עם זאת למדנו שגם פעולה שיש בה טרחה (וודאי שזו המציאות בהולכת הכלים עם המים אל הבורות) מותרת כאשר אין בה ”טורח מרובה”, והיינו אפילו כשהיא אינה נצרכת לצורך המועד. אך ייתכן שאין ללמוד מכאן היתר לטרוח, משום שאפשר שאלמלא ההולכה לבורות, המים ייפסדו, והוי דבר האבד שהותרה עבורו טרחה ונאסרה רק טרחה יתירה. אלא שהדבר קצת חסר מלשון הר”י מלוניל, דאי איתא שחל כאן היתר דבר האבד, היה לו לומר זאת במפורש. וצ”ב. ובכל אופן דין זה מצטרף לשאר המקרים שנאסרו משום טרחה אע”פ שאין בהם מלאכה.

#### הדליית מים לירקות

נאמר בברייתא (ד’ ע”א): ”תנו רבנן: מדלין לירקות כדי לאוכלן, ואם בשביל לייפותן אסור”. וכתבו התוס’ (שם ע”ב ד”ה מדלין) וז”ל: ”ממקום עמוק קרי דילוי. ואע”ג דאיכא טירחא יתירא, בשביל לאכול התיירו. אבל לייפות אפילו ליכא טירחא לא התייר”. ונראה מדבריהם שהחידוש בדין זה אינו ההיתר להשקות את הירקות, אלא ההיתר לדלות את המים מן הבור. ובפעולת ההדליה כשלעצמה האדם אינו עושה שום מלאכה אסורה, ולמרות זאת הדבר הותר רק לצורך אוכל נפש, ומכך עולה שבסתמא יש לאסור. ולכאורה נראה שטעם האיסור הוא הטרחה שבהדלייה, ואם כן לפנינו מקור לאיסור טרחה אפילו כשאין בה מלאכה.

אמנם אפשר לדחות ולומר שיש לראות את מעשה הדליה כחלק ממעשה ההשקיה ולכן גם הוא נחשב כמלאכה, ורק משום כך הוא נאסר, ואם היתה לפנינו הדליה לבד היא היתה מותרת אף שלא לצורך. אבל לכאורה הדבר אינו מסתבר, דקשה לומר שעצם ההשקיה לצורך אוכל נפש מותרת וכן עצם הטרחה מותרת אפילו כשנעשית בצורה סתמית ללא כל מטרה וללא כל תועלת, אך כאשר הטרחה נעשית בשביל ההשקיה היא תהיה אסורה בגלל שהיא נעשית סביב מלאכת זורע, שמצד עצמה כבר הותרה לצורך אוכל”נ. ועוד, שיתכן שהאדם דולה מים מן הבור העמוק ולאחר מכן מניח את הדלי והולך לפוש ולעשות שאר דברים ורק לאחר זמן הוא בא ושופך את המים על הירקות שבערוגתו, ולכאורה נראה

שיש לראות שני מעשים אלו כמעשים נפרדים, ודחוק להעמיד את ההיתר לדלות מים לירקות כדי לאכלן דווקא במקרה שהוא דולה ומשקה בסמיכות, ובפשטות ההיתר נצרך גם למקרה שיש הפסק גדול בין שתי הפעולות, ואעפ"כ הותר לדלות דווקא משום אוכל נפש.

ועוד, שחובת ההוכחה בהסבר החידוש של הלכה זו מוטלת על מי שטוען שהטרחא נאסרה דווקא בגלל צירופה למלאכה. דאחר שהמלאכה הותרה לצורך מסוים, מניין שטרחא המתלווה אליה גורמת להעצמה של המלאכה<sup>13</sup>. אבל למעשה כיון שיש אפשרות להסביר שדווקא מצד צירוף הטרחא למלאכה היא נאסרה, אי אפשר להכריח את הלימוד ממקור זה. וצ"ע.

#### דברי הגמרא בע"ז בעניין טרחא בחול המועד

והנה, נאמר בגמרא (ע"ז נ' ע"ב): "אמר רב יוסף בר אבא: איקלע רבה בר ירמיה לאתרין ואתא ואייתי מתניתא בידיה: מתליעין ומזהמין בשביעית ואין מתליעין ומזהמין במועד, כאן וכאן אין מגזמין, וסכין שמן לגזום בין במועד בין בשביעית. ולית נגר ולא בר נגר דיפרקינה. אמר רבינא אנא לא נגר אנא ולא בר נגר אנא ומפרקינא לה, מאי קא קשיא ליה, אילימא מועד אשביעית קא קשיא ליה מאי שנא שביעית דשרי ומאי שנא מועד דאסור. מי דמי, שביעית מלאכה אסר רחמנא טירחא שרי מועד אפילו טירחא נמי אסור", ע"כ. ומדברי רבינא עולה לכאורה שטרחא שאין בה מלאכה אסורה בחול המועד. וכן נראה שהבין המחצית השקל (ס"ס תקלו).

13. ואין להביא ראיה שיש לראות את הטרחא כחלק מהמלאכה ושרק משום כך היא נאסרה, מכך שמלאכות הותרו לצורך דבר האבד ונאסרו אם הן כרוכות בטרחא רבה. דגם שם ניתן להסביר שלא דווקא בגלל צירוף המלאכה והטרחא היא נאסרה אלא משום הטרחא הרבה כשלעצמה. ועל פי דרך זו שטרחא גרידא אסורה בחוה"מ אזי למרות שטרחא הותרה לצורך דבר האבד (כפי שמלאכה הותרה עבורו), טרחא מרובה נאסרה.

עוד יש להעיר שלשון הרמב"ם (פ"ז ה"ב) ביחס למלאכת דבר האבד היא: "ובלבד שלא יהיה בה טורח הרבה", דהיינו במלאכה. ואולם אף אם אפשר לשמוע שהטרחא היא במלאכה, עדיין לא מפורש כלל מדוע היא נאסרה. ולפי ההצעה הנ"ל רק בגלל הטורח הגדול היא נאסרה ולא בגלל שהטורח מתלווה למלאכה. והרמב"ם מתנסח באופן זה משום שהוא פתח את ההלכה בהיתר של עשיית מלאכה לצורך דבר האבד, והוא ממשיך ומסייג את ההיתר הזה בכך שלא תהיה טרחא רבה, אך טעם האיסור בגלל עצם הטרחא הרבה.

אך נראה שאין הראיה מוכרחת, דכפי שמתבאר בהמשך הגמרא, ההיתר לזהם בשביעית הוא דווקא כשהדבר נצרך כדי שהאילן לא יתקלקל מכמות שהוא, אבל אם מזהם כדי לחזק ולהשביח את האילן, אסור. הרי שגם פעולה זו נחשבת לעיתים מלאכה. ובר מן דין אפשר להסביר שהיא אסורה בשבת משום תולדה של מלאכת זורע<sup>14</sup>. ומלבד זאת, הגמרא קבעה שבשביעית מלאכה נאסרה וטרחה הותרה. ומפורש יוצא מדברי הגמרא שמלאכה הנעשית לאוקמי אילנא אינה מוגדרת כמלאכה אלא כטרחה. ולפי כל זה נראה שאין להוכיח מדברי הגמרא הללו שטרחה שאין בה מלאכה אסורה בחוה"מ.

## 1. דברי רבינו תם והארחות חיים

### דברי רבינו תם בעניין הילוך מרובה בחוה"מ

והנה, כתב ר"ת בתשובה<sup>15</sup> וז"ל: "וכי אין מותר לילך בחולו של מועד ק' פרסאות או יותר?", עכ"ל. ודחה בכך את דברי נכדו שהבין שיש לאסור את הדבר משום טרחה, וכתב על כך ש"בדוּתא היא". ומכך נראה שהבין שאין איסור כללי על טרחה במועד. ואמנם במקום אחר (ספר הישר, חלק החידושים סי' תלב) כתב ר"ת שאיסור סחורה הוא משום טרחה, אך נראה שזהו רק הסבר מקומי ולא כלל בהלכות חוה"מ.

### אף האורחות חיים מתיר הליכה למרחקים

וכעין זה כתב הארחות חיים (הל' חוה"מ סי' ז), ובדבריו מבואר שההיתר הוא למרות שיש בדבר טורח מרובה. וז"ל: "מותר לילך בחולו של מועד כמה פרסאות אף על פי שהוא טורח מרובה, שלא נאסרה ההליכה אלא בשבתות וימים טובים

---

14. ראה מנוחת אהבה (ח"ב פ"ג ה"ד והערות 10-11). ומה שהגמרא אמרה במפורש שבשביעית נאסרה מלאכה והותרה טרחה ולכאורה מבואר שאין בזה מלאכה, אולי אפשר לפרש שבעניין מלאכות שביעית נאסרו רק מלאכות שמשביחות את המצב הקיים, אבל מלאכה שנועדה רק להציל את העץ ממיתה אינה מוגדרת מלאכה.

15. התשובה הובאה בחלק מכתבי היד של המרדכי, ונדפסה בהערת המהדיר לפירוש תלמיד הרשב"א (עמ' מ) ובקובץ שיטות קמאי (עמ' קעב-קעג).

משום תענוג<sup>16</sup>, "עכ"ל. ודברי הארחות חיים צריכים ביאור, דלכאורה ההליכה לא נאסרה בשבת משום תענוג אלא משום איסור תחומין המפורש בתורה (עירובין יז ע"ב). וייתכן שהארחות חיים הבין שבאמת יש לאסור הליכה מרובה בשבת גם אם אין בה יציאה מהתחום, מדין וקראת לשבת עונג, וכמובא בהלכה שלא היא הילוכך של שבת כהילוכך של חול (שבת קיג ע"א; וראה שו"ע א"ח סי' שא ס"ג). עוד יש להבין האם דבריו אמורים רק לגבי הליכה או שהוא סובר באופן גורף שלא נאסרה טרחה גרידא במועד.

### קשיים בניסיונות ליישב דבריו עם האיסור הכללי שישנו בטרחה

ובספר חוה"מ כהלכתו (פ"ב הערה פ) הציע לחלק בין טרחה זו המותרת לשאר המקרים שנאסרו משום טרחה, שבכל המקרים שנאסרו האדם עושה פעולה שנראית כעובדא דחול וזלזול במועד, מה שאין כן בהליכה שאינה נראית כמעשה חולין וכבזיון למועד, אלא שבעשותו זאת בדרך ארוכה וזמן ממושך האדם מתעייף. ודברים שונים מעט כתב התורת המועד בביאור היתר הליכה שלא לצורך (ביאורים ועיונים, ח"א פ"ח הערה רמח), וז"ל: "אי נימא דאין איסור טירחה בכל גווני אלא רק באופן דפרהסיא, ניחא. אמנם אף אי נימא כהפשטות דיש איסור טירחה בכל גווני, צריך לומר דזה דווקא בהתעסקות שמוגדרת התעסקות שמוציאה מקדושת המועד, אין זה שייך להליכה דאין זה דבר חשוב להתיחס אליו", עכ"ל<sup>17</sup>.

ואולם מלשונות הראשונים נראה ברור שהם אסרו את הטרחה מצד עצמה, ולא תלו זאת כלל בכך שהדבר נראה כעובדא דחול וזלזול במועד, ואף לא בכך שהטרחה היא "התעסקות שמוציאה מקדושת המועד". ומפורש יוצא מדבריהם שהאיסור הוא מצד עצם הטרחה ולא מצד הרושם הציבורי שהיא יוצרת. ועל החוה"מ כהלכתו שכתב את דבריו בדעת הארחות חיים, יש להקשות עוד, שהארחות חיים עצמו נימק את ההיתר בכך שפגיעה בתענוג אסורה דווקא בשבת או יו"ט ולא בחוה"מ, ומדבריו אלו נראה שלעולם אין בחוה"מ איסור טרחה.

16. אמנם יעוין ברמב"ם (ראה הל' יו"ט פ"ו הט"ז ופ"ז ה"א) וברמב"ן (תורת האדם עמ' קע, ה"ד בחידושי הר"ן יא ע"ב ד"ה כתב הרמב"ן) שנקטו שיש דין עונג בחול המועד.

17. ולא תלה דבריו באורחות חיים. ויש להעיר על מה שציין לבי"ו ולרמ"א (סי' תקלו ס"א) כמקור לדין זה. דלא התיירו אלא רכיבה על סוס שהטורח שבה מועט, ואין זה דומה לטורח שבהליכה ברגל.

## 2. ראשונים שאסרו טרחה באופן כללי

**מקרים שלא הוזכרו בגמרא, והראשונים אסרו משום טרחה אף שאין בה מלאכה**  
והנה, מצאנו לכמה ראשונים שאסרו פעולות מסוימות משום שיש בהן טרחה במועד אף שלא מצאנו שבגמרא אסרו במפורש. תר"י מפריש (יב ע"ב ד"ה תנא) כתב: "שמעינן מהכא<sup>18</sup> שאין לו לאדם לטלטל כליו הכבדים או יין או חטים או פירות שלו ממקום למקום כשהן במקום המשתמר, משום טרחה דאסיר בחולא דמועדא", עכ"ל. והתוס' (יט ע"א ד"ה וטוה) כתבו לגבי כתיבה בהיפוך וז"ל: "וגם אי לא אסור משום מלאכה, הא אסרינן אפילו טירחה דלאו מלאכה בפרק קמא". וכן כתב הריקאנטי (סי' קנב) בשם רשב"ם, וז"ל: "אבל כתיבה הפוכה, שהאותיות נקראין מן הצד האחר ליכא בהדיא איסור בדבר דלא כתיבה היא, ואעפ"כ יש להחמיר משום טירחה, דהא בפ"ק אסרו טירחה שאינה מלאכה", עכ"ל.

### ראשונים שכתבו באופן כללי שטרחה אסורה אף בלא מלאכה

והנה, כתב תר"י מפריש (יג ע"א ד"ה כאן ב"ד) בעניין היחס שבין ערב פסח לחוה"מ, וז"ל: "כאן ב"ד... אבל טירחה בדבר שאינו מלאכה אף שלא לצורך המועד שרי, להכי משתרי נמי להביא מבית האומן אף על גב דאיכא טירחה כיון דליכא מלאכה. כאן בחולו של מועד – מתניתין דהכא מיירי בחולו של מועד דמיתסר כל טירחה בדבר שאינו מלאכה", עכ"ל. ועוד כתב בהסבר שיטת עולא שנישואין נאסרו במועד משום טרחה: "וטירחה יתירא אסירא במועד<sup>19</sup>" וכן פירש שם רבנו גרשום (ראה לעיל עמ' קסג), וכן משמע מלשון תר"י מפריש בעניין פינוי כלים מדירה לדירה. ובספר הפרנס (סי' שלא), אחר שהזכיר את איסור הבאת כלים מבית האומן, הביא את דברי הירושלמי שהמועדים ניתנו לישראל בכדי שיהיו אוכלים ושותים ויגעים בתורה, וכתב: "לפיכך טרחא יתירה אסור לפי שלבו עצב מן

18. מכך שהכנסת פירות לביתו הותרה רק משום דבר האבד.

19. בדבריו מבואר שלא רק שהנישואין אסורים משום שיש בהם טרחה אסורה, שאז היה אפשר לומר שזה איסור נקודתי לגבי נישואין, אלא הם נאסרו משום טרחה שאסורה במועד, ומשמע שיש איסור כללי של טרחה. וכן ניתן לדייק מלשונו שהובאה לעיל בעניין טלטול חפצים כבדים ממקום למקום.



הטורח, והתירו בדבר האבד או כשאינן לו מה יאכל כדי שיהא שמח במועד<sup>20</sup>, עכ"ל. הרי שתלה את האיסור של הבאת כלים מבית האומן באיסור כללי, ומשמע שאסר במועד כל טרחה יתירה. ודברים דומים כתב הראב"ה (מ"ק סי' תתלה) וז"ל: "ונראה לי דהא דאמרי רבנן הלכות המועדות כהלכות כותים, ועוד אמרו לא מסר<sup>20</sup> הכתוב אלא לחכמים לידע איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת, הכל תלוי כדי שישמח במועד כמדפרש בירושלמי, ומתוך שמחה נוח לו ללמוד ולהבין בהלכות הרגל, כדאמרינן אין השכינה שורה לא מתוך עצלות וכו' וכן לדברי תורה. הילכך היכא דאיכא טירחה יתירא אסור, שלבו עצוב מפני הטורח. וכן התירו לעשות מלאכה בדבר האבד או בשאינן לו מה יאכל כדי שיהא שמח במועד ועל דרך זו הולכים כולם". ונראה שמה שכתב שטרחה יתירה אסורה הוא אף בטרחה שאין בה מלאכה. וכן נראה מדברי המרדכי (סי' תתנה, ה"ד לעיל עמ' קנד), שכתב בעניין איסור הכנסת פירות לבית "ואפילו טירחה בעלמא בלא שום מלאכה אשכחן הכא דאסור". ובאומרו ש"אשכחן הכא" שאפילו טרחה בעלמא אסורה, כוונתו שמצאנו כאן יסוד עקרוני בהלכות חול המועד שניתן ללמוד ממנו לכל הדומה. ואין נראה שכוונתו רק לדין מסוים זה, דמלשונו נראה שכוונתו לומר שכאן מתיישם הכלל שטרחה אסורה.

### ח. היחס בין טרחה יתירה בדבר האבד לטרחה שאין בה מלאכה

היחס בין טרחה יתירה בדבר האבד לטרחה שאין בה מלאכה בדבר שאינו אבד כפי שיתבאר לקמן (סי' יב), הותרה במועד מלאכה לצורך דבר האבד, אך כאשר המלאכה כרוכה בטרחה גדולה היא נאסרה אף בדבר האבד. ולכאורה קשה לומר שמלאכה כשלעצמה מותרת לצורך דבר האבד, וטרחה גדולה שאין בה מלאכה מותרת אפילו כשנעשית בלי שום מטרה, אך כאשר הטרחה הגדולה צמודה למעשה המוגדר כמלאכה היא תהיה אסורה אפילו לצורך דבר האבד. אמנם לפי מה שהתבאר ניתן להבין שהטרחה שסביב המלאכה נותנת למלאכה פנים חדשות ומגדירה אותה כמלאכה שיש בה טרחה, ואף אם הטרחה אינה במלאכת ההשקיה ממש אלא בהובלת המים אל ההשקיה וכד'.

20. כצ"ל. לפנינו: מסרך.

### טעם האיסור בטרחה גרידא הוא כטעם איסור מלאכה

ומדברי כמה ראשונים בביאור מהות ושורש איסור מלאכה בחוה"מ ניתן להבין מדוע נאסרה טרחה שאין בה מלאכה. הריטב"א (יג ע"א ד"ה אלא) כתב: "טעם איסור מלאכה במועד הוא משום טירחה ושלא למעט בשמחת הרגל... אבל איסור מלאכה ב"ד<sup>21</sup> אינו למעט טורח ועמל", עכ"ל. וכעין זה כתב הרמב"ן (תורת האדם עמ' קע) שהטעם שאסרו במועד מלאכת דבר האבד כשיש בה טרחה יתירה הוא "משום קדושת היום הוא, והכתוב מסר לחכמים והם ראו לאסור בו הטורח... אלא גבי אבלות מאי אכפת לן בטירחה דאחרים וכי משום שבות ותענוג נאסרה מלאכה", עכ"ל. וכן כתבו הראב"ה והפרנס הנ"ל. הרי לנו שטעם איסור מלאכה בחוה"מ הוא כדי שהאדם לא יטרח ומחמת טרחתו יטרד משמחת הרגל והתענוג בו ותתחלל קדושת היום. ומטעם זה מובן ומסתבר שטרחה גדולה שאין בה שום צורך, אסורה אף כשאין בה מלאכה. ואמנם אין בזה הכרח שטרחה גרידא אסורה, דלעולם אפשר לומר שרק מלאכות נאסרו, אבל הדברים מצטרפים לכל המקורות הנ"ל.

### ט. שיטת הרמב"ם, הרמב"ן והמאירי

#### אפשרות להבין מדברי הרמב"ם שטרחה גרידא מותרת

הרמב"ם פסק בהלכותיו את הדין שמותר להכניס פירותיו רק מפני הגנבים (פ"ז ה"ג), את איסור פרקמטיא (שם הכ"ב), את האיסור להרביע בהמה (פ"ח ה"ו), את האיסור לפנות כליו מבית לבית ולהביא כלים מבית האומן (שם ה"ז) ואת האיסור להחזיר תרנגולת שברחה (שם הכ"ג). ואולם אין בדבריו התייחסות לטעם שמכוחו נאסרו הדברים הללו. והרמב"ם בנה הלכותיו בדרך של כללים ופירוטם, ובכל דבריו לא הזכיר ככלל שיש איסור בטרחה גרידא, וניתן להבין שכיון שלא הזכיר איסור בטרחה שאין בה מלאכה, יש ללמוד שהיא מותרת. ועוד, שבתחילת ההלכות (פ"ז ה"א) כתב וז"ל: "חולו של מועד... אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל... ולא כל מלאכת עבודה אסורה בו

21. בניסן.

כיום טוב, שסוף העניין בדברים שנאסרו בו כדי שלא יהיה כיום חול לכל דבר. לפיכך יש מלאכות אסורות בו ויש מלאכות מותרות בו, עכ"ל. ולפי זה יש לומר שכל מה שמותר ביו"ט מותר בחוה"מ אלא אם הזכירו במפורש שנאסר, וכיון שלא מצאנו ברמב"ם איסור כללי של טרחה ביו"ט, אין לאסור בחוה"מ. ואמנם פעמים רבות אין הרמב"ם מנסח מדעתו דברים שלא נאמרו בש"ס להדיא, אך כיוון שהוא סידר את ההלכות לפי כללים, קשה להניח שהשמיט את האיסור הזה אם באמת סבר שהדבר אסור. ומלבד זאת, בהלכות חול המועד עצמן הרמב"ם כתב כמה פעמים (פ"ז ה"ב, ה"ה, ה"ו, ה"ח, ה"ח; פ"ח ה"י, ה"ד) שהוא הדין ב"כל כיוצא בזה", ואילו באיסורים הנ"ל לא נכתבה לשון כזו.

#### אפשרות להבין כך גם מדברי הרמב"ן

גם הרמב"ן כתב כללים בהלכות חוה"מ, ובפתיחתם כתב שבאופן עקרוני "הלכו בהן על דרך יום טוב עצמו, שהתירה בו תורה אוכל נפש ואסרה שאר דברים". ולא מצאנו בדבריו איסור לטרוח בלא מלאכה. אך נראה שאין ללמוד מזה שדעתו שאין בזה איסור, דיתכן שגם ביו"ט יש איסור של טרחה הנעשית באופן סתמי בלא שום מטרה, וממילא האיסור חל גם בחוה"מ. והרמב"ן מבאר את ההבדל שבין חוה"מ ליו"ט, ולא בא להזכיר את כל הדברים הזוהרים. ויש לציין בזה כי הרמב"ן כתב בפירושו לתורה (ויקרא כג, כד) שבשבת ויו"ט יש חיוב מן התורה לנוח מעמל וטורח אף שאין בהם מלאכה, אך לקמן (עמ' שלה) יתבאר שדבריו<sup>22</sup> מתייחסים לטרוח במשך כל היום, ולא ברור שניתן ללמוד מהם למעשה אחד של טרחה.

#### מדברי המאירי נראה שאין איסור כללי בטרחה

אף המאירי (יט ע"א ד"ה כשתבונן) כתב כללים להיתר ואיסור בחוה"מ, וסיים שאפשר להתאים את כל פרטי השמועות לאלו הכללים. ולא הזכיר איסור טרחה בלא מלאכה. ואולם בסוף דבריו כתב: "ויש דברים שנאסרה עשייתם אף שלא מחשש מלאכה, אלא מצדדים אחרים כנשואי אשה ופרקמטיא ודומיהם". ובדבריו מצאנו שני איסורים שנימוקם משום טרחה גרידא, האחד איסור הבאת כלים

22. וכן דברי הריטב"א (ר"ה לב ע"ב ד"ב וברם).

מבית האומן (יג ע"א ד"ה אין מביאין, והביא שם הסבר נוסף של חשד), השני איסור הרבעת בהמה (יב ע"א ד"ה אין מרביעין). ונראה שכך הוא מבין באופן עקרוני את איסור הושבת תרנגולת על הביצים, וכמו שכתב (פסחים נה ע"ב ד"ה המשנה התשיעית) על איסור זה ואיסורים נוספים "שאינם מלאכה גמורה"<sup>23</sup>, ובהמשך דבריו שם הזכיר את עניין הטרחה היתרה. ונראה שאיסורים אלו נכללים בכלל מה שכתב בסוף דבריו. ובאופן עקרוני ייתכן שגם האיסורים שנכנסים תחת הגדרה זו יכולים ללמד על כל הדומה להם. ואולם מלשונו נראה שהאיסורים הנכנסים תחת הגדרה זו הם פרטיים ויוצאי דופן ואין ללמוד מהם לדברים אחרים, ולכן קשה ללמוד איסור כללי בטרחה מהאיסורים הללו.

## י. הכרעת ההלכה

### גדר הטרחה שנאסרה, לפי האפשרות שיש איסור כללי

והנה, נראה ברור שטרחה מועטת לא נאסרה, ולפי האפשרות שיש איסור כללי במעשים שיש בהם טרחה, יש צורך להגדיר מהי הטרחה שנאסרה. עוד יש לבחון כאשר מתירים טרחה בלא מלאכה לצורך דבר האבד, האם יש לאסור כאשר תהיה זו טרחה רבה מאוד, כמו שאוסרים מלאכה שיש בה טרחה מרובה אפילו כשנעשית לצורך דבר האבד, או שמא כאשר יש בפעולה רק טרחה בלא מלאכה היא תותר למרות שהיא טרחה מרובה. והנה יש מן הראשונים שכתבו שנאסרה בחול המועד "טרחה יתירה", ומכך משמע שבמקום צורך המועד או דבר האבד הותרה אפילו טרחה מרובה כשאין בזה מלאכה. ובאמת לא מצאנו גדרים ברורים בדברי הראשונים האוסרים טרחה, וקשה גם להוציא כללים חדים וברורים מתוך המקרים המובאים במשנה ובגמרא.

ונראה שיש לדון את האסור והמותר לפי המשמעות של פעולתו. דכפי שכתבו הפוסקים, טעם האיסור בטרחה הוא משום שהטרחה גורמת לאדם

---

23. נראה שנקט לשון זו ולא הסתפק באמירה שיש בזה רק טרחה משום שכתב שם שאם מסדרים קש כעין קן ומניחים עליו את הביצים ואח"כ מושיבים התרנגולת זוהי "הושבה בתחילה", ואת זה שייך לדמות למלאכה, ולכן הדגיש שבהושבת תרנגולת אין מלאכה גמורה. אבל לעניין החזרת תרנגולת ייתכן שאפילו "מלאכה שאינה גמורה" אין בזה, אלא רק טרחה יתירה. וצ"ע.

צער ומונעת אותו משמחת המועד. ולפי כלל זה יש לדון את האסור והמותר. ישנם מקרים שייאסרו משום הקושי הפיזי הגדול שיש באותה פעולה. ישנם מקרים שהקושי הפיזי בעצם הפעולה אינו גדול כל כך, אבל ייאסרו משום שהאדם עושה את הפעולה בהשתהות ארוכה שגורמת לאדם טרדה ממושכת. ישנם מקרים שהמעשה יכול לגרום לאדם צער גדול שיפריע לו לזמן ממושך ולכן ייאסרו למרות שמצד עצמם אינם כרוכים בטרחה מרובה ואף לא נעשים במשך זמן ארוך. וכמובן שאם מקרים אלו נצרכים לצורך המועד או שיש בהם דבר האבד, הטרחה מותרת. ונראה שבאופן עקרוני יש לקבוע בזה כללים לפי רוב העולם, דלא ייתכן שיבוא אדם ויאמר שהכנסת פירותיו לבית אינה מקשה עליו מבחינה גופנית ואינה גורמת לו טרדה ומשום כך נתיר לו אותה. אלא כיון שלרוב העולם פעולה זו נחשבת כטרחה, היא אסורה לכולם. אך במקרים שלא התפרשו בפוסקים ואין בהם הכרעה ברורה והדבר נתון לשיקול הדעת, נראה שכל אדם צריך למוד בעצמו עד כמה אותה פעולה תפגע במנוחתו, תענוגו ושמחתו ברגל. ועכ"פ אין הדברים אמורים אלא בדעת הפוסקים הסוברים שיש איסור כללי על טרחה שאין בה מלאכה, ולא בדעת הפוסקים המתירים.

### סיכום ומסקנה

ישנם דינים שונים במשנה ובגמרא שנאסרו למרות שאין בהם מלאכה מל"ט אבות מלאכות שבת ויר"ט, והראשונים ביארו שטעם איסורם הוא משום טרחה. דינים אלו נאמרו במקרים ובהקשרים שונים, ולא ניתן לצמצמם רק לתחום מסוים<sup>24</sup>. וכמה ראשונים אף כתבו שיש איסור כללי בטרחה במועד, ואף החמירו מטעם זה בנידונים חדשים שלא נזכרו בגמרא. מאידך גיסא, מדברי ראשונים אחרים משמע שאין איסור כללי בטרחה שאין בה מלאכה. אין הכרע בדברי הראשונים המחמירים בנוגע לדין טרחה הנעשית בצנעה, ובנוגע להגדרת הטרחה האסורה.

24. כגון טרחה בטלטול חפצים או בעיסוק עם בהמות וכד'.

ולמעשה כתבו כמה אחרונים<sup>25</sup> לאסור בזה, אולם הם לא נחתו למה שהתבאר שמדברי הרמב"ם והמאירי משמע שאין איסור כללי, ואף ברמב"ן יש אפשרות להבין כך. והחווה"מ כהלכתו נדחק לכאורה לבאר את דברי הארחות חיים לאור ההבנה שיש איסור כללי בטרחה. ודברי ר"ת לא נזכרו כלל באחרונים בהקשר זה. ולכן נראה שמעיקר הדין ניתן לסמוך על פשטות הראשונים הללו, וספק דרבנן לקולא. והמחמיר אף בטרחה שאין בה מלאכה, תבוא עליו ברכה. ובחווה"מ כהלכתו (פ"ב סט"ו) כתב שאין איסור "ודבר דבר" בחווה"מ, וכמקור לכך ציין לשו"ת יכין ובוועז לבני הרשב"ש (ח"א סי' קיז) שכתב כן. ועכ"פ ברור שאיסור אמירה לגוי נוהג בחווה"מ, וכמבואר בגמרא (יב ע"א) ובפוסקים (רמב"ם פ"ז הכ"ד, שו"ע סי' תקמג ס"א).

---

25. פמ"ג (סי' תקלז משב"ז סק"ג), מנחת יצחק (ח"ו סי' נב ד"ה אמנם כ"ז), חווה"מ כהלכתו (פ"ב סכ"ו), ירושלים במועדיה (פסקים, עמ' רח), מועדי הארץ (פ"א ס"ה, וכן בהערות 22 ו-40 בשם אביו הרה"ג ר' יעקב אריאל שליט"א).